

Наталія Дятленко,
доцент кафедри методики та психології
дошкільної і початкової освіти
ІППО КУ імені Бориса Грінченка

Малокомплектний дошкільний навчальний заклад: різновікові групи

У пошуках інноваційних підходів до організації дошкільної освіти науковці та практики все частіше звертають свої погляди на різновікові групи – об'єднання в одній групі дошкільного закладу дітей різного віку. Для української освітньої системи така практика не нова. На початкових етапах становлення української суспільної дошкільної освіти різновікові групи були нормою. У містах не вистачало для дітей місць у дошкільних закладах, у сільській місцевості – дітей. Все це вимагало певної організаційної гнучкості і породжувало варіант об'єднання дітей різного віку в одній групі.

З часом збільшилася кількість дошкільних закладів (хоча сьогодні це питання знову постало гостро) і начебто зникла необхідність в такому об'єднанні, і такі групи стали вважати мало не атавізмом. Але й сьогодні по всій Україні в містах, містечках, селищах та селах безліч так званих малокомплектних дошкільних закладів, які включають одну-дві-три вікові групи різновікового об'єднання дітей. Разом з тим, до такого способу організації дітей навіть в багатокompлектних дошкільних закладах періодично звертаються майже всі колективи, наприклад, в літній період, в період зимових канікул, чи під час карантинів. До того ж в Україні є дошкільні заклади, де різновікове об'єднання дітей є головним принципом організації освітнього процесу, зокрема, дошкільні заклади Марії Монтесорі, вальдорфські дошкільні заклади.

Сьогодні, коли змінилися цілі та цінності дошкільної освіти, задекларовано дитиноцентричний принцип організації освіти, в центрі уваги стала дитина та її розвиток. У зв'язку з цим гостро постала необхідність обговорити умови, що здатні забезпечити вирішення завдань, означених Базовим компонент дошкільної освіти: «На кінець дошкільного періоду життя в дитини мають бути сформовані базові

якості особистості: довільність, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода поведінки і безпечність, самосвідомість, самоставлення, самооцінка».

Серед таких умов сучасними науковцями називається організація різновікового об'єднання дітей в одній групі, вважаючи його найсприятливішим для закладання основ базових якостей особистості. Крайці навчальні заклади, які намагаються реалізувати в своїй практиці інноваційні підходи, все частіше звертаються до різновікових об'єднань, вбачаючи в них додаткові можливості для розвитку дітей. Давайте спробуємо по-новому поглянути на такий знайомий феномен – малокомплектний дошкільний заклад та різновікові в ньому групи – і поміркувати, як краще можна використати такий багатий ресурс для реалізації ідей особистісно орієнтованої педагогіки.

Переваги малокомплектних дошкільних закладів та різновікового об'єднання дітей.

– По-перше, сімейна тепла та затишна атмосфера таких груп дошкільних закладів, де діти відчують себе впевнено і комфортно, де можна бути активними і конструктивно діяльними, де створюються сприятливі умови для прояву відкритості та взаєморозуміння між дітьми різного віку. У взаємодії дітей різного віку (старших і молодших) найкраще реалізуються соціальні здібності: можливість виявити повагу, здатність до емпатії та демократичної свідомості; продемонструвати моральну компетентність, пережити радість ініціативи й взяти відповідальність на себе (нехай зовсім незначну). Саме таке об'єднання допомагає закласти основи такої моральної цінності, як неупереджений інтерес до людей з іншою культурною основою, особливостями психофізичного розвитку.

– У таких умовах ефективно задіюється основний механізм навчання дітей дошкільного віку – *наслідування*. Дитина в свої перші сім років життя шляхом вільного наслідування може засвоїти багато з того, що їй необхідно для первинної орієнтації в навколишньому середовищі. Різновікова група забезпечує широкий спектр можливостей для взаємонавчання та взаємозбагачення дітей різного віку і здібностей: старші демонструють зразки та допомагають молодшим навчатися,

грати, спілкуватися, обслуговувати себе, а молодші – дають змогу старшим відчувати себе дорослими, відповідальними, впевненими у своїй спроможності. Молодші діти досить легко без спеціального навчання засвоюють знання, стиль взаємин, навички діяльності, реакції.

– *Створюються додаткові можливості для професійного розвитку педагогів.* Маючи одночасно справу з дітьми різного віку, постійно спостерігаючи картину вікових та індивідуальних варіантів розвитку дітей, вихователь вибудовує динамічну гнучку систему реагувань та викликів, що стимулюють розвиток. Різні можливості, різні інтереси, потреби, здатності до комунікації, здібності – все це вимагає швидких реакцій, продумування способів організації дітей, відмови від однозначної уніфікації. Вихователь має додаткові можливості відчувати і пережити сутності своєї професії; його професійна компетентність зростає в міру того, як він стає здатним критично переоцінити існуючі підходи, побачити додаткові ресурси, включити власні інсайти. Якщо ж цього не відбувається, робота у різновіковій групі видається обтяжливою і малоцікавою. Можна із впевненістю стверджувати, що успішний педагог різновікової групи – це спеціаліст, який володіє секретами педагогічної майстерності.

Втім, організація педагогічного процесу в різновіковій групі має свою специфіку та певні труднощі, до подолання яких має бути підготовлений кожний педагог малокомплектного дошкільного закладу.

Труднощі, з якими стикаються педагоги.

- Недостатня обізнаність про психофізичні особливості дітей різного віку. Вихователі слабо орієнтуються в особливостях розвитку мотиваційної сфери, специфіці вольового розвитку та саморегуляції на різних вікових етапах, закономірностях когнітивного розвитку. У багатьох випадках вихователь орієнтується на один вік (частіше це старші дошкільники) і постійно ніби «підтягує» молодших дітей. Насправді, такий підхід часто викликає дискомфорт, емоційну напругу, тривогу і невпевненість як у молодших, так і старших дошкільників.

- Не всі вихователі добре обізнані з програмами різних вікових груп, не завжди вміють зіставляти програмні вимоги з віковими та індивідуальними особливостями дітей і організувати спільну діяльність. Є певні труднощі зі здатністю ефективно розподіляти увагу, розуміти і бачити одночасно кожну дитину і всю групу в цілому, забезпечувати розвиток кожної дитини відповідно до її можливостей.
- Значні труднощі відчують вихователі в організації розпорядку дня: орієнтуючись на традиційні способи організації дітей, витрачають у 2-3 рази більше часу на спеціально організовані форми роботи з дітьми, заняття, аніж їх колеги в звичайних дошкільних закладах.
- Спостерігається недостатня компетентність в питаннях надання допомоги батькам дітей різного віку, низький рівень володіння професійними вміннями в питаннях об'єднання дітей та дорослих для спільної продуктивної діяльності.
- Педагоги малокомплектних дошкільних закладів стикаються із значними труднощами при здійсненні планування та в подальшому реалізації цих планів. Особлива проблема бачиться у намаганні керівників відобразити в річному плані всі ті форми роботи, що пропонуються у звичайних дошкільних закладах.

Методичні поради

1. *Для початку варто попрацювати над узгодженням взаємодії вихователів, помічників вихователів та батьків вихованців.* Щоб уникнути низки труднощів варто вибудувувати взаємини на принципах співробітництва та співпраці, що допоможе подолати такі проблеми, як ефективний розподіл уваги між групами дітьми (всі діти будуть в полі зору дорослих), організації роботи з дітьми за принципом «починаємо з молодшими», надання своєчасної допомоги тим дітям, які цього потребують тощо. Помічник вихователя різновікової групи має добре знати розпорядок дня, допомагати вихователю в організації педагогічного процесу, підтримувати дітей в їх прагненні до самостійності та самообслуговування. Щоб така співпраця склалася, питання локусу контролю

та особливостей підходів мають постійно обговорюватися педагогічною командою: вихователями та помічником вихователя. Не зайвим буде зафіксувати такий розподіл письмово, наприклад, у таблиці чи схемі.

2. Педагогічна ситуація набуде нових яскравих обрисів, якщо до роботи в групі будуть активно залучені батьки. Їх участь не повинна зводитися до простого спостереження, вони можуть стати справжніми помічниками, наприклад, разом з дітьми поливати квіти, чи у куточку книги поклагодити книги, або позайматися з дітьми рукоділлям. Для всіх дітей групи – це можливість включитися до нових справ, а для дітей, чиї батьки в групі – хороша психологічна підтримка (приємно усвідомлювати, що твої тато чи мама вмілі майстри і можуть інших навчати). Важко переоцінити значення активного залучення батьків до життя групи для них самих: вони ближче познайомляться з цінностями особистісно орієнтованої моделі, матимуть можливість зрозуміти реальну картину взаємин їх дитини з іншими дітьми в групі, зможуть спокійно, не поспішаючи з'ясувати хвилюючі питання, практично побачити, як педагог вирішує різні ситуації та спрямовує і налаштовує дітей на активну діяльність.
3. Особливі поради хотілося б дати відносно планування роботи в малокомплектному дошкільному закладі. І хоча планування – не головний аспект роботи дошкільного закладу, втім досить відповідальний, який часто визначає успішність подальшої роботи всього педагогічного колективу. Керівнику дошкільного закладу варто ретельно продумувати річний план, який не повинен бути переобтяжений формами роботи, разом з тим, сприяти вирішенню поставлених задач. Зрозуміло, якщо в закладі одна-дві групи, то кількість перевірок (тематичних і фронтальних) має бути оптимальною, не варто переобтяжувати працівників і різними формами роботи, спрямованими на підвищення професійної компетентності. Як варіант, можна скористатися такою формою, як мережева співпраця, коли об'єднуються два або більше малокомплектних дошкільних закладів, або дошкільний заклад і початкова школа і складається спільний план роботи. Такий підхід видається

продуктивним і з тих позицій, що створюються сприятливі умови для взаємного обміну досвідом та навчання один від одного.

4. У дошкільних закладах такого типу керівник досить часто виступає і в ролі вихователя, отже, це зменшує його можливості щодо певної додаткової роботи з колективом. Разом з тим, робота керівника з дітьми красномовно говорить про нього як фахівця, що надає орієнтири для інших педагогів. Не спираючись лише на теоретичні знання, свої пропозиції і розпорядження щодо поліпшення навчально-виховного процесу вона може успішно апробувати на власному досвіді роботи з дітьми.
5. Календарне планування має відображувати основні форми роботи з дітьми різного віку, бажано при цьому вказувати, хто із дорослих буде при цьому з окремими підгрупами дітей. Пропонуємо вашій увазі таблицю, яка дасть уявлення про сутність такого підходу і допоможе узгодити між собою різні види роботи з дітьми.

Час	Діяльність	Молодші діти		Старші діти	
		Діти	Дорослі	діти	Дорослі
7.30-8.30	Ранкова зустріч дітей	Індивідуальна робота, ігри, конструктор «Лего»	Помічник вихователя	Інд. робота, ігри, підбір карточок до занять. Конструктор «Лего»	Вихователь
8.30-9.00	Підготовка до сніданку, сніданок		Вихователь		Помічник вихователя
9.00-9.15	Ранкове коло	За бажанням	Помічник вихователя	Активне включення	Вихователь
9.15-10.00	Спільне заняття: розповідання казки		Вихователь		вихователь

Таким чином, специфіка малокомплектних дитячого садка накладає відбиток на організацію всієї роботи дошкільного закладу: починаючи від підбору педагогічного

персоналу, налаштування колективу на співробітництво та співпрацю, і закінчуючи доцільним та ефективним плануванням. Вся організаційно-педагогічна діяльність керівника тісно пов'язана з кожним членом колективу, що несе в собі додаткові можливості для згуртування колективу, зміцнення позитивного клімату в установі, підвищення персональної відповідальності кожного працівника за успіх усіх.